49014 ـ احکام عید و آداب و سنت‌های روز عید

سوال

می‌خواهم با سنت‌ها و احکامی که در روز عید انجام می‌شود آشنا شوم.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

الله متعال احکام متعددی در روز عید قرار داده، از جمله:

اولا: استحباب گفتن تکبیر در شب عید، از غروب خورشید آخرین روز رمضان تا آمدن امام برای برگزاری نماز عید.
صیغه‌ی تکبیر به این صورت است: الله أكبر الله أكبر، لا إله إلا الله، الله أكبر، الله أكبر ولله الحمد یا سه بار تکبیر گوید به این صورت: الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله، الله أكبر، الله أكبر، ولله الحمد و همه‌ی این‌ها جایز است.

شایسته است که صدایش را برای گفتن این ذکر در بازارها و مساجد و خانه‌ها بلند کند اما زنان با صدای بلند تکبیر نمی‌گویند.

دوم: پیش از خارج شدن به نماز عید چند دانه خرما به تعداد فرد می‌خورد، زیرا پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ روز عید فطر از خانه بیرون نمی‌رفت تا آنکه به تعداد فرد خرما بخورد. بنابراین مانند پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ انجام می‌دهد.

سوم: بهترین لباس‌هایش را می‌پوشد، و این برای مردان است. اما زنان هنگام خروج به سمت مصلی لباس زیبا و جالب توجه نمی‌پوشند، زیرا پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرموده است: بدون زینت و عطر بیرون روند یعنی در لباسی عادی که لباس خودنمایی و تبرج نیست و بیرون رفتن زن در حالی که عطر زده و آرایش کرده جایز نیست.

چهارم: برخی از علما غسل برای نماز عید را مستحب دانسته‌اند؛ زیرا این از برخی از سلف نقل شده و غسل برای عید مستحب است همانطور که برای نماز جمعه مشروع شده زیرا مردم در آن یکجا می‌شوند و اگر انسان غسل نماید بهتر است.

پنجم: نماز عید. مسلمانان بر مشروعیت نماز عید اجماع کرده‌اند. برخی آن را سنت دانسته و گروهی فرض کفایه‌اش دانسته‌اند. گروهی دیگر آن را فرض عین می‌دانند و ترک کننده‌اش را گناهکار. آنان به این حدیث پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ استدلال کرده‌اند که دختران پرده نشین و دخترکان تازه بالغ را که عادت به بیرون آمدن از خانه ندارند امر نمود تا به

مصلای عید بیایند، جز آنکه صاحبان عذر شرعی از مصلی دور می‌مانند زیرا برای زنی که در عادت ماهیانه است ماندن در مسجد جایز نیست اگر چه عبور از مسجد بدون ماندن اشکالی ندارد.

بر اساس ادله آنچه به نظر من صحیح‌تر می‌آید این است که نماز عید فرض عین است و برای همه جز صاحبان عذر واجب است در آن حاضر شوند و این انتخاب شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله است.

امام در رکعت اول این نماز سوره‌ی سبح اسم ربك الأعلى و در رکعت دوم هل أتاك حديث الغاشية، یا در رکعت اول سوره‌ی ق و در رکعت دوم سوره‌ی قمر را می‌خواند و هر دو مورد در حدیث صحیح از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ وارد شده است.

ششم: اگر جمعه و عید در یک روز بود نماز عید و همچنین نماز جمعه برگزار می‌شود، چنانکه از ظاهر حدیث نعمان بن بشیر در صحیح مسلم برمی‌آید، اما کسی که در نماز عید حاضر شده می‌تواند در نماز جمعه حضور یابد یا آنکه حضور نیابد و نماز ظهر بخواند.

هفتم: از دیگر احکام عید نزد بسیاری از علما این است که اگر انسان پیش از حضور امام به مصلی آمد می‌نشیند و دو رکعت [تحية المسجد] نمی‌خواند، زیرا پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ دو رکعت نماز عید خواندند و قبل و بعد از آن نماز نخواندند.

برخی از علما بر این هستند که وقتی به مصلی آمد نمی‌نشیند مگر آنکه دو رکعت بخواند، زیرا مصلای عید مسجد است، به دلیل آنکه زنانی که در عادت ماهیانه هستند از نزدیک شدن به آن منع شده‌اند، پس حکم مسجد برای مصلی ثابت می‌شود و این دال بر مسجد بودن مصلی است. بنابراین در عموم قول پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ وارد می‌گردد که فرموده‌اند: هرگاه کسی از شما وارد مسجد شد پس تا وقتی دو رکعت نخوانده ننشیند. اما عدم نماز ایشان ـ صلی الله علیه وسلم ـ قبل و بعد از نماز برای این بوده که با حضور ایشان نماز برپا می‌شده.

بنابراین برای کسی که به نماز عید حاضر شده نماز تحیت المسجد ثابت است چنانکه برای دیگر مساجد، و اگر بخواهیم از این حدیث چنین برداشت کنیم که مسجد عید نماز تحیت المسجد ندارد باید بگوییم مسجد جمعه نیز تحیت المسجد ندارد؛ زیرا پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ هر گاه برای نماز جمعه به مسجد می‌آمد خطبه می‌خواند و سپس دو رکعت نماز جمعه می‌خواند و سپس می‌رفت و راتبه‌ی جمعه را در خانه‌شان به جای می‌آورد، بنابراین قبل و بعد از جمعه [در مسجد] نمازی نمی‌خواند.

آنچه نزد من راجح است این است که در مسجد عید دو رکعت تحیت المسجد خوانده می‌شود، اما با این وجود در این مساله کار یکدیگر را انکار نمی‌کنیم زیرا مساله‌ای اختلافی است و انکار در مسائل مورد اختلاف شایسته نیست مگر آنکه نص در

مورد آن واضح باشد. پس نه به کسی که دو رکعت می‌خواند ایراد می‌گیرم نه به کسی که می‌نشیند و نماز نمی‌خواند.

هشتم: یکی دیگر از احکام عید ـ عید فطر ـ فرض بودن زکات فطر در این روز است. پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ امر نمودند که زکات فطر پیش از نماز عید ادا شود و ادای آن یک یا دو روز پیش از آن نیز بنابر حدیث ابن عمر ـ رضی الله عنهما ـ که بخاری روایت نموده جایز است: آنها این [صدقه] را یک یا دو روز پیش از فطر ادا می‌کردند. و اگر پس از نماز عید ادایش کند به عنوان صدقه‌ی فطر قبول نیست، زیرا در حدیث ابن عباس آمده است: هر که آن را پیش از نماز ادا کند زکات پذیرفته شده است و هرکه پس از نماز ادایش نماید صدقه‌ای از صدقات است. به همین دلیل حرام است که انسان زکات فطرش را تا بعد از نماز عید به تاخیر اندازد، و اگر این تاخیر بدون عذر باشد زکاتش پذیرفته شده نیست و اگر از روی عذری مانند سفر یا دیگر موارد باشد و کسی را نداشت که به جایش زکات فطر را ادا کند یا کسی بود که به جای خانواده‌اش زکات می‌دهد و خانواده‌اش به جای او زکات نمی‌دهند، چنین کسی هر وقت که برایش امکان داشت زکاتش را ادا می‌کند حتی اگر پس از نماز عید باشد زیرا وی معذور است و گناهی بر وی نیست.

نهم: تبریک گفتن به یکدیگر. اما در این مورد توسط بسیاری از مردم برخی منهیات شرعی رخ می‌دهد، از جمله اینکه مردان به نزد زنان می‌روند و با آنان که حجاب درستی ندارند بدون حضور محرم می‌نشینند و به آنان دست می‌دهند که اینها منکراتی هستند برخی از برخی بدتر.

برخی از مردان از اینکه دختر یا زنی نامحرم به آنان دست نداده ناراحت می‌شوند و از آنان دوری می‌کنند، حال آنکه در این مورد ظلم از آنان رخ داده نه از طرف مقابل، و مقصر در این قطع خویشاوندی خود اوست، اما باید حکم شرع را برای چنین کسانی توضیح داد و آنان را به سوال از علمای مورد اعتماد راهنمایی کرد، و بیان کرد که به مجرد عدم پیروی از عادات و سنت‌های غلط پدران نباید ناراحت شوند، زیرا سنت و رسم، حلال را حرام و حرام را حلال نمی‌کند و توضیح داد که اگر چنین کنند مانند کسانی خواهند بود که الله متعال درباره‌شان می‌فرماید:

وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ [زخرف: ۲۳]

(و بدین گونه در هیچ شهری پیش از تو هشدار دهنده‌ای نفرستادیم مگر آنکه خوشگذرانان آن گفتند ما پدران خود را بر آیینی [و راهی] یافته‌ایم و ما از پی ایشان راهسپریم).

برخی از مردم نیز عادت دارند که روز عید به قبرستان می‌روند و عید را به اصحاب قبور تبریک می‌گویند، حال آنکه اصحاب قبور نیازی به تبریک ندارند و نه روزه گرفته‌اند و نه شب‌های رمضان را به قیام ایستاده‌اند.

و زیارت مقابر مختص به روز عید یا جمعه یا هر روز خاص دیگری نیست. از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ ثابت شده که ایشان شب به زیارت قبور رفتند، چنانکه در حدیث عائشه رضی الله عنها نزد مسلم آمده است، و پیامبر ـ صلی الله علیه

وسلم ـ فرموده‌اند: به زیارت قبور روید چرا که شما را به یاد آخرت می‌اندازد.

زیارت قبور از عبادات است و عبادت مشروع نیست مگر آنکه موافق شرع باشد، و پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ روز عید را خاص زیارت قبور قرار نداده، بنابراین نباید آن را مخصوص این کار قرار داد.

دهم: از دیگر کارهایی که مردم در این روز انجام می‌دهند معانقه (در آغوش گرفتن) مردان توسط یکدیگر است که این کار اشکالی ندارد.

یازدهم: برای کسی که از نماز عید بیرون آمده مشروع است که در اقتدا به پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ از راهی دیگر ـ جز راهی که به نماز آمده ـ به خانه باز گردد و این سنت فقط مخصوص نماز عید است نه نماز جمعه و دیگر نمازها.

مجموع فتاوی ابن عثیمین (۱۶/ ۲۱۶ ـ ۲۲۳).